

Mr Gwyn van Alessandro Baricco

Ik bedacht dat ik niet over Mr Gwyn kon beginnen zonder eerst te vertellen hoezeer mijn hele loopbaan als vertaler is verweven met Alessandro Baricco.

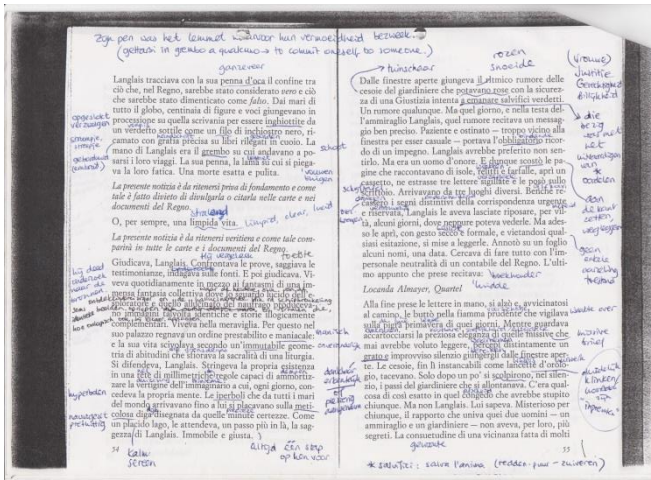
Toen ik nadacht over wat vertalersgeluk allemaal voor mij inhoudt, heb ik de ordner met het archief van mijn begintijd erbij gepakt, want toen ik bijna 20 jaar geleden begon met vertalen werkten we nog met faxen en floppy disks. Toen ik een paar jaar later wel internet en mail kreeg, was ik nog zo georganiseerd dat ik belangrijke mailtjes uitprintte en ook in de ordner stopte. Het was een ontroerende walk down memory lane.

Ik vond de allereerste brief waarmee ik mezelf in juni 1994 bij uitgeverij De Geus introduceerde, met een vertaling van de eerste tien pagina's van 'het schitterende debuut van een Italiaanse schrijver'. Ik schreef er meteen bij dat ik van plan was om het hele boek te vertalen, dat ik ervan overtuigd was dat het niet alleen bij mij maar ook bij de rest van Nederland in de smaak zou vallen, en of de uitgeverij me tips kon geven voor het uitbrengen in eigen beheer, voor het geval zij er geen belangstelling voor hadden. De titel en de schrijver noemde ik expres niet zodat het gras niet voor mijn voeten zou worden weggemaaid. De volgende dag was er een fax van Eric Visser: of ik hem even wilde bellen. Dat moet mijn eerste moment van echt vertalersgeluk zijn geweest: **Nu ging het gebeuren!** Uiteindelijk bleek het echt een kwestie van op het juiste moment op de juiste

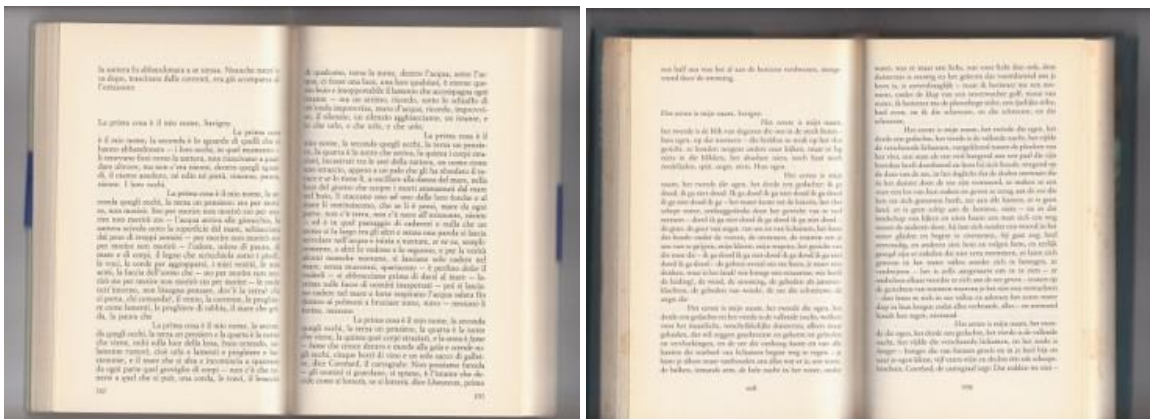
plek aankloppen; De Geus had nog nooit een Italiaans boek uitgegeven en ze waren benieuwd naar de titel en de schrijver van het boek waar ik zo enthousiast over was. Die schrijver was Sandro Veronesi, en jammer genoeg heeft De Geus die tip nooit opgepakt, maar ik ben Eric Visser wel eeuwig dankbaar dat hij me meteen een kans wilde geven. Want niet lang daarna kreeg ik twee boeken opgestuurd van ene Alessandro Baricco, toen nog onbekend, met de vraag of ik daar een leesrapport van wilde maken, en met de belofte dat ik een proefvertaling zou mogen maken als ze de boeken uiteindelijk zouden aankopen. Ik was meteen helemaal weg van Baricco's fantasievolle verhalen in die eerste twee boeken, en wat me nu opviel is dat ik het in die leesrapporten meteen al had over de **'typische, sprookjesachtige Baricco-sfeer'**.

Enfin, de boeken werden aangekocht en ik maakte een proefvertaling van enkele bladzijden, en toen pas kwam ik erachter hoe moeilijk en raadselachtig zijn taalgebruik was. Ik vond de volgekrabbelde pagina's van die proefvertaling terug:

Om te controleren of ik het allemaal wel goed begreep faxte ik hele vragenlijsten naar mijn vrienden in Italië. Gelukkig bevestigden zij keer op keer dat het inderdaad een ongebruikelijke woordkeus was, zodat ik gerustgesteld werd en wist dat het niet aan mijn Italiaans lag. De uitgeverij was tevreden over de proefvertaling en zo kreeg ik in 1995 mijn eerste vertaalcontract voor *Oceaan van een zee*. **Een groot geluksmoment!** Baricco was niet alleen mijn eerste schrijver, ik was voor hem ook de allereerste vertaler. En hoewel ik meteen zijn adres en telefoonnummer kreeg van de uitgeverij, kwam het tijdens het werk aan dat eerste boek niet eens in me op om hem te benaderen. Ik bleef mijn Italiaanse vrienden bestoken met vragen, en gaandeweg leerde ik dat Baricco elk woord zorgvuldig afweegt, dat hij heel nauwkeurige keuzes maakt en dat ik dus net zo zorgvuldig en nauwkeurig te werk moest gaan. Ik leerde hem heel precies te volgen, niet alleen qua woordkeus, maar ook qua interpunctie en pagina-opmaak, waar ik juist ook later in het stadium van de zetproef heel fel op controleerde.

Hier ziet u bijvoorbeeld het ‘trapsgewijs inspringen’, zoals ik het destijds noemde, waarbij de volgende regel steeds begint waar de vorige ophoudt; dat was iets wat telkens misging bij de opmaak en waar ik op moest blijven hameren. Veel van die dingen, zoals ook de herhalingen, komen ook in zijn latere boeken terug.

Toen ik een jaar later alsnog de stoute schoenen aantrok en bij Baricco op bezoek ging in Turijn, vroeg hij vol ongeloof hoe ik in godsnaam dat hele boek had kunnen vertalen zonder ook maar één vraag te stellen en hij drukte me op het hart om dat in het vervolg zeker te doen. Een nieuw geluksmoment kwam toen *Oceaan van een zee*

in de winkels lag, en er meerdere recensies verschenen waarin de vertaling nadrukkelijk geroemd werd. De bekende vertaler Jan van Dooren, die onder andere Dante vertaald heeft, schreef in een recensie: ‘Hulde aan de vertaalster’, en het was een enorme opsteker om dat te horen te krijgen over je eerste boek. Daar werd ik me achteraf nog meer van bewust, toen bleek dat het veel vaker voorkomt dat er met geen woord over de vertaling wordt gerept.

Sindsdien loopt het werk van Baricco als een rode draad door mijn vertaalcarrière, al is het een nogal grillige draad omdat elk boek weer totaal anders is dan het vorige. Na de twee fantasievolle boeken *Oceaan van een zee* en *Land van glas* volgde *Zijde*, een kleine, verstilde novelle waarmee Baricco wereldwijd doorbrak, en die ook in Nederland een succes was. Dat boekje leverde me ook mijn eerste fanmail op, een prachtige lange brief die per fax naar de uitgeverij was gestuurd, van een dame uit Noorwegen die lange tijd in Nederland had gewoond. Nu ik haar brief na jaren weer terug las, werd ik er opnieuw door geraakt. De letters van de fax waren nog net leesbaar, de uitnodiging voor deze presentatie kwam precies op tijd.

Ik lees een klein stukje voor:

Geschreven op 27 november 1998:

“... Door lege witte sneeuwlandschappen op weg naar de hoofdstad lees ik een klein boekje. *Zijde*, heet het. Een wonderlijk, ontroerend boekje. Ik lees langzaam, heel langzaam. Ik wil geen woord missen. Ik wil het voelen. Soms moet ik lachen. Een paar keer moet ik huilen. De herhalingen van de reisroute vind ik fantastisch. [...] En dan zie ik jou voor me, Manon, achter je computer. Na een worstelpartij op zoek naar de juiste woorden word je even beloond met Kopieer en Plak. Heerlijk.

[...] Ik wil eigenlijk nooit meer een boek lezen. Ken je dat gevoel? Het mooie vasthouden. Er hoeft niets meer bij. Het is wel goed zo. Bedankt. Vriendelijke groeten van zomaar een Noor.”

Het idee dat een lezer zich zo bewust is van het werk van een vertaler, en zelfs de moeite neemt om te laten weten hoezeer hij of zij ervan genoten heeft, vind ik nog steeds erg ontroerend. Ik heb in de loop der jaren wel vaker een persoonlijk briefje of kaartje ontvangen; pas geleden nog van iemand die *Vita* van Melania Mazzucco had gelezen en die schreef op 26 november 2012, vrijwel exact 14 jaar na die brief uit Noorwegen ontdekte ik nu: ‘Ik heb net *Vita* uit en wil graag even laten weten dat ik heel vaak heb gedacht: wat is dit prachtig van taal! [...] Hoe het met ’t Italiaans zit kan ik niet beoordelen, maar ’t Nederlands vond ik opvallend mooi. Dus: mijn complimenten!’ Al met al zijn de persoonlijke briefjes van lezers die ik heb ontvangen nog altijd op één hand te tellen, en misschien is dat ook wel de reden dat ik er zo ontzettend blij van word. Dus ik kan u alleen maar aanraden: mocht u ook eens getroffen worden door de mooie taal van een vertaling, stuur dan eens een kaartje naar de vertaler, dan bezorgt u iemand echt een moment van puur vertalersgeluk.

Bij De Geus zijn daarna nog [drie boeken](#) verschenen, allemaal heel verschillend van onderwerp en stijl.

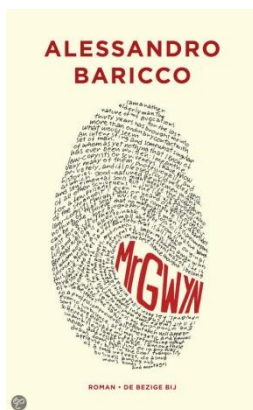
In 2000 werd een documentaire over Baricco gemaakt met drie van zijn vertalers, van wie ik er een was: een leuke ervaring in Parijs.

In 2006 stapte Baricco over naar [de Bezige Bij](#), en ik ging met hem mee. Na de roman *Dit verhaal* en het filosofische non-fictiewerk *De barbaren* verscheen in 2010 *Emmaus*, dat een heel realistisch beeld geeft van vier katholieke jongens die opgroeien in het Turiijn van de jaren zeventig. Mijn vertaling van *Emmaus* stond twee jaar geleden overigens ook op de longlist van de Europese Literatuurprijs.

Voor die vertaling moest ik veel te weten komen over de termen uit de Rooms-Katholieke kerk, en het toeval wilde dat ik net bevriend was geraakt met een jonge, voormalige priester die uit het ambt was gestapt vanwege een glutenallergie. Hij werd dus elke week ziek van de hostie, een ervaring waarover hij ook een manuscript had geschreven dat hij mij ter lezing had gestuurd. Hij had het antwoord op al mijn vragen, en toen ik dat een keer aan mijn redacteur bij de uitgeverij schreef, en er tussen neus en lippen bij vertelde over zijn pastoorsachtergrond en zijn manuscript, kreeg ik meteen de vraag of hij al een uitgever had. Om een lang verhaal kort te maken, die bevriende ex-pastoor was Stefan van Dierendonck wiens debuut *En het regende brood* een half jaar geleden is verschenen en zelfs werd genomineerd op de longlist van de Libris Literatuurprijs.

En vervolgens verscheen in 2011 *Mr Gwyn*.

Het gaat over Jasper Gwyn, een succesvolle Londense schrijver die op een dag besluit dat hij geen schrijver meer wil zijn. Hij wil terug naar de anonimiteit, en aanvankelijk

geniet hij daarvan, maar na een tijdje merkt hij dat de handeling van het schrijven begint te missen. Dan bedenkt hij dat hij kopiïst wil worden, en dat hij geen boeken wil overschrijven, maar mensen. Hij wil portretten van mensen schrijven, zoals een schilder portretten schildert, en daarvoor bedenkt hij een uiterst nauwkeurige, langdurige procedure. Hij huurt een groot atelier dat hij precies volgens zijn ideeën inricht en vraagt Rebecca, de assistente van zijn agent, om als proefpersoon te fungeren en gedurende enkele weken dagelijks vier uur naakt door te brengen in dat atelier. Als die proef succesvol is afgesloten, volgen andere, betalende klanten. Rebecca gaat aan de slag als zijn aangever, zijn handlanger en assistente, tot er iets fout dreigt te gaan en Jasper

Gwyn spoorloos verdwijnt, terwijl Rebecca met talloze vragen achterblijft.

Hoe verschillend Baricco's boeken ook zijn, zijn stem is uit duizenden herkenbaar, en voor mij is elke Baricco-vertaling dan ook echt als een warm bad. *Mr Gwyn* speelt in onze tijd, in een wereld die niet veel afwijkt van de onze, dus ik hoefde geen virtuele rondleiding door de Hoogovens te doen of voor veldonderzoek naar een staalfabriek in Piombino, ik hoefde niet urenlang met een marinier te overleggen over militair jargon en ik hoefde niet op zoek naar een bokser of een pastoor. Het ging er vooral om, zoals altijd, om de zinnen even mooi te laten lopen, de juiste woorden te kiezen, de soms wat bevreemdende sfeer te behouden.

Wel stuitte ik tijdens de vertaling van *Mr Gwyn* op twee continuïteitsfoutjes, wat verrassend was juist omdat Baricco zo nauwkeurig werkt. Bij andere schrijvers is het zeldzaam als je helemaal geen foutje aantreft, bij Baricco juist andersom. Maar deze keer waren er twee kleine dingetjes: het ene is dat Rebecca op een gegeven moment in het atelier op het bed zit, tijdens het poseren voor Jasper Gwyn, en twaalf regels verder gaat ze op het bed zitten, terwijl ze in de tussentijd niet is opgestaan. Dat leek

me niet zo'n onoverkomelijk probleem: ik zou de tweede keer gewoon kunnen schrijven dat ze op het bed bleef zitten, en voilà. Het tweede foutje kwam aan het eind van het boek, wanneer Rebecca probeert het mysterie van de verdwijning van Jasper Gwyn te ontrafelen, ze pakt de portretten die hij heeft geschreven, legt ze voor zich op tafel, rangschikt ze, denkt erover na, en dan staat ze op en gaat de portretten pakken. Maar die lagen dus al voor haar op tafel! Ook in dit geval leek het me een klein slordigheidje dat gemakkelijk op te lossen was: ik zou die tweede keer bijvoorbeeld gewoon kunnen schrijven dat ze de portretten weer oppakte.

Dus mailde ik Baricco dat ik twee kleine foutjes had gevonden, en stelde ik voor hoe ik ze zou kunnen oplossen zonder al te veel in te grijpen in de tekst. Hij reageerde vol verbazing: hoe was het mogelijk dat het noch hemzelf, noch iemand bij de uitgeverij was opgevallen? Ik was de eerste die het opmerkte, goed gezien. Maar hij vond het toch beter om het maar gewoon te laten staan, want, zo luidde zijn argument: 'Als een lezer hierover valt, wil dat zeggen dat het verhaal niet mooi genoeg is.' Die reactie verbaasde me nogal, ik kon zijn gedachtegang wel volgen, maar vond het toch eigenlijk ook mijn eer te na om zo'n foutje erin te laten staan, met de kans dat de Nederlandse lezers of recensenten er wel degelijk over zouden vallen en ze mij zouden aanrekenen. In overleg met de uitgeverij hebben we de zinnen toch aangepast. Ik voelde me wel schuldig tegenover Baricco, omdat ik hem juist altijd zo trouw ben als vertaler en hij me ook nadrukkelijk had gevraagd het niet te veranderen. Maar in dit geval was de uitgeverij het met me eens en moest ik er maar op gokken dat hij de Nederlandse vertaling niet zou controleren. Mocht u Baricco dan ook ooit tegenkomen, dan verzoek ik u vriendelijk om dit geheimpje niet aan hem te verklappen.

Mr Gwyn was weer een genot om te vertalen, en het is dan ook heerlijk als je dat terugkrijgt van sommige recensenten, zoals in deze recensie die ik onlangs op internet tegenkwam: "Geschreven in prachtige zinnen die qua ritme en tempo even natuurlijk overkomen als vallende herfstbladeren. In dit boek komen Baricco's filosofische achtergrond en vertellersziel waarlijk tot hun recht. Daarbij is zijn virtuoze proza ook nog eens met verve vertaald naar het Nederlands door Manon Smits. Een duidelijke aanrader."

Intussen bleek *Mr Gwyn* nog een verrassing in petto te hebben. Degenen onder u die het boek al gelezen hebben, zullen weten dat daarin op het eind sprake is van een bijzondere novelle getiteld *Driemaal bij dageraad*, die een belangrijke rol speelt in het boek. Toen Baricco *Mr Gwyn* af had, kreeg hij zin om dat boekje echt te schrijven, en zo verscheen een paar maanden later *Driemaal bij dageraad* in Italië. Begin juni 2013 verschijnt het ook in Nederland.

Het is mijn twaalfde Baricco vertaling, en het is werkelijk een wondermooi verhaal, of eigenlijk zijn het drie wondermooie verhalen die op elkaar aansluiten, maar ergens

ook weer niet. Het klinkt raadselachtig, maar als u het leest zult u begrijpen wat ik bedoel. Een redactrice van de uitgeverij schreef me een paar weken geleden, toen we de laatste wijzigingsvoorstellen bespraken, het volgende: "Overigens: hoe vaker ik in dit boekje lees, hoe mooier het wordt. Dat komt niet vaak voor. Wel prettig om weer eens die ervaring te hebben."

En ook dat is weer een mooi geluksmomentje.

Overigens koester ik niet alleen mijn vaste schrijvers, maar ben ik ook altijd op zoek naar nieuw talent. Zo stuitte ik ruim twee jaar geleden per toeval op een boekenblog van een Napolitaanse jongen van in de twintig, Marco Marsullo, die meldde dat hij zelf ook een boek geschreven had dat hij had opgestuurd aan de grote uitgeverij Einaudi, waarna hij direct een contract voor drie boeken kreeg aangeboden. Dat wilde dus wel wat zeggen over zijn talent, nam ik aan. Hij wist nog niet wanneer zijn boek zou uitkomen, maar hij popelde van ongeduld. Ik schreef Marco een mailtje waarin ik hem feliciteerde met zijn contract en vertelde dat ik vertaler van Italiaanse boeken was, en dat ik me afvroeg of zijn boek t.z.t. misschien ook interessant zou zijn voor de Nederlandse markt. Hij reageerde meteen heel enthousiast en vertelde dat het een humoristische roman over voetbal was, en dat hij zich kon voorstellen dat die in Nederland ook zeker zou aanspreken. Die eerste dag wisselden we al minstens tien mailtjes uit. Na een tijdje stuurde hij me zijn manuscript ter lezing, en ik vond het inderdaad erg goed en grappig, en dat terwijl ik nou niet bepaald tot de doelgroep behoor. Binnen de kortste keren waren we dikke vrienden, en daarnaast hadden we het voortdurend over 'ons geheime project': ik ging proberen een Nederlandse uitgever te interesseren voor zijn boek, en hij zou zorgen dat mijn gemiste kans met Veronesi destijds helemaal werd rechtgezet. De afgelopen twee jaar hebben we elkaar geregeld ontmoet, ik heb gesprekken gehad met zijn agent en zijn uitgever, en op een gegeven moment sprak ik ook een Nederlandse uitgever, die van Thomas Rap, nota bene op de presentatie van het boek van Stefan van Dierendonck. Ik had het idee dat het boek van Marsullo perfect in het fonds van Thomas Rap zou passen. Uiteindelijk is Marco's boek pas in januari van dit jaar in Italië uitgekomen, en het liep meteen heel erg goed, hij werd op tv in een voetbalprogramma uitgenodigd en deed het daar zo goed dat hij zowat elke week werd teruggevraagd, wat de verkoop van zijn boek natuurlijk erg ten goede kwam. Op de dag dat het verscheen heb ik de uitgever van Thomas Rap er nogmaals op geattendeerd, en een week later heb ik hem laten weten hoe de stand van zaken was in Italië. De uitgever liet weten dat hij het boek door een andere lezer zou laten beoordelen, heel logisch omdat ik natuurlijk allang niet meer objectief was over dit boek. Twee dagen later kreeg ik een mailtje dat zijn proeflezer ook razend enthousiast was en dat hij direct een bod had gedaan, en een dag later was de aankoop een feit. Voor Marco en mij als team was het natuurlijk geweldig dat ons geheime project geslaagd was. En ik ben er ook van overtuigd dat het een boek is dat veel mensen zal aanspreken, zowel boekenliefhebbers die niet veel met voetbal hebben, als voetballiefhebbers die niet veel met lezen hebben. Maar of ik daar gelijk in heb zullen we over een jaartje weten, in de aanloop naar het WK.

Een paar weken geleden zag ik in een galerie in Utrecht dit kunstwerk, en ik vond het wel heel toepasselijk. Het kostte bijna 500 euro dus ik heb het nog even laten staan, maar wie weet is het te zijner tijd een leuk cadeautje voor Marco, van de eerste royalty's.

Dank u wel.

Manon Smits

april – mei 2013